

5. Dinamici identitare bănățene

După ce am urmărit modul de articulare a identității sociale bănățene prin intermediul studierii unui eșantion de interviuri de istorie orală ce a avut ca subiecți persoane vîrstnice, în acest al doilea stadiu al cercetării vom încerca să lărgim baza de eșantionare, dar schimbînd deopotrivă metodologia și stratul generațional investigat. Astfel, vom recurge la explorarea prin intermediul unui instrument de lucru aflat la intersecția metodelor calitative cu cele cantitative (Iluț, 2001, p. 111) — un chestionar specific cu numeroase întrebări deschise, care include și testul WAY — a unui eșantion format din populația tînă, din mediul universitar timișorean. *Miza principală* a abordării pe care o propunem vizează *întregirea imaginii identitare* conturată în capitolul anterior cu perspectiva grupului de vîrstă tînă și dezvăluirea *specificității strategiilor identitare* proprii acestui strat generațional. Totodată, vom relua și nuanța o serie de teme dominante ale cercetării precedente, precum *natura construită social a identităților plurale* proprii actorului individual sau colectiv, dar și *natura angajantă a definițiilor de sine*, care contribuie la îngemănarea unei identități sociale pozitive.

Întrucît, datorită specificului metodologic, conceptul central operaționalizat va fi cel de sine (*self*), în prima parte a acestui capitol îi vom lămuri resorturile semantice, pentru ca mai apoi să descriem metodologia pentru care am optat și, în final, să prezentăm și să analizăm rezultatele obținute.

5.1. Conceptul de sine (*self*)

Răspunsul la întrebarea „cine suntem cu adevărat?“, deopotrivă din punctul de vedere al identităților noastre personale, precum și ale celor colective, este

hotărîtor pentru modul în care ne gestionăm și ne orientăm gândurile, sentimentele ori comportamentele și ne construim drumul nostru prin lumile sociale.

Întrucît situațiile cu care ne confruntăm și rolurile pe care ni le asumăm sunt de o extremă diversitate, teoriile psihosociologice argumentează asupra faptului că sinele nostru unitar se divide într-o multitudine de entități sau *self-uri* particulare, adaptate relațiilor, rolurilor și contextelor mereu schimbătoare (Stryker, 1980; Carver, Scheier, 1981; Rogers, 1981; Hoelter, 1985). De aici s-a născut *teoria sinelui multiplu (the theory of multiple selves)*, care prezintă organizarea într-un întreg coerent și stabil a multiplicității identităților noastre individuale specifice. S-a dovedit că oamenii diferă din punctul de vedere al complexității sinelui, adică al numărului și calității trăsăturilor identitare activate în contexte particulare. Sunt persoane doar cu câteva aspecte relevante ale sinelui, relativ similare, dar altele sunt de o mare complexitate și diversitate a trăsăturilor identitare independente (Linville, 1985).

Construirea unui *concept coerent despre sine* se produce prin recurgerea la o serie de strategii cognitive (Baumeister, 1998; Smith, Mackie, 2000, p. 112). O primă strategie mobilizată de subiecți poate fi reprezentată de *accesibilizarea doar a unor aspecte limitate ale sinelui* într-o împrejurare dată, tendință ilustrată de studiul lui R. Fazio, E. Effrein și V. Falender (1981), în care subiecților li se oferea o listă de întrebări, în urma cărora ei ajungeau să reflecteze la comportamente proprii din trecut, ce dovedeau fie introversiunea, fie extroversiunea lor. În acest mod, subiecții își construiau un concept despre sine filtrat de registrul evaluării lor anterioare autoreferențiale, calificându-se convergent cu orientările întrebărilor inițiale (introvertit sau extravertit) și comportându-se în virtutea lor.

În egală măsură, se poate recurge și la o *reamintire selectivă a faptelor trecute*, întocmai cum întreg capitolul anterior a încercat să argumenteze, prin care subiecții își reconstruiesc o autobiografie ce integrează diversele aspecte ale sinelui (Bruner, 1986; Gergen, Gergen, 1988). Pe o asemenea cale un subiect care devine din retras și retractil un actor activ și energic va avea înclinația de a rememora doar acele seturi de amintiri care confirmă *self-ul* său prezent, adică cele angajante (Ross, Conway, 1986). Asemenea regimurilor totalitare care propun o reconstrucție a istoriei conform dogmei prezente, eliminînd sau reaşezînd semnificația episoadelor indezirabile, *self-ul* subiectului favorizează rescrierea înțeleșurilor trecute pe măsura orientărilor actuale, conferind persoanei *un sens al sinelui* și un simț al coerenței peste timp (Greenwald, 1980, Ross, 1989).

Totodată, o altă opțiune implicită posibilă o constituie *evitarea inconsistențelor*, prin invocata deja tendință de a explica comportamentele incoerente în timp cu ideea de sine unitar, prin desemnarea rolului hotărîtor jucat de circumstanțe în explicarea instabilităților noastre, și nu a trăsăturilor proprii de personalitate sau a unui sine dezechilibrat și instabil (Jones, Nisbett, 1972). Astfel, subiectul înclină să se *focalizeze pe trăsăturile centrale*, pe anumite atribute care dobîndesc

prim-planul în portretul autoidentitar, acelea care îl fac să se reprezinte distinct față de ceilalți însoțitori ai lui în cursul diverselor experiențe trăite. Aceste trăsături centrale formează *schema sinelui* (*the self-schema*), prin care se resping *natural* informațiile inconsistente cu caracteristicile distinctive și se „atrag“ implicit informațiile care le întăresc (Markus, 1977; Swann, Hill, 1982). În consecință, dacă ne formăm o schemă despre sine ce are centrală ideea conform căreia „suntem o ființă care în pofida tuturor piedicilor, am reușit“, vom descoperi „confirmări“ ale acestei definiții identitare chiar și în interacțiuni cotidiene în care schimbăm scurte replici cu persoane necunoscute, și rămânem impermeabili la mesaje ce ne dovedesc contrariul (precum privirea plină de îngăduință a „celuilalt“, care ar putea să ne dea de înțeles că am fost mai degrabă dezamăgitori). Se produce așa numitul *efect autoreferențial* (*self-reference effect*), ce ne dezvăluie că procesăm cu mai multă ușurință informațiile relevante despre sine decât orice alte categorii de informații (Higgins, Bargh, 1987).

Pe această cale putem aprecia că identitatea socială este definiția despre sine a persoanei care include un ansamblu de atribute individuale ce formează *conceptul despre sine* (*self-concept*) determinat de apartenența subiectului la diferite grupuri.

Totodată, conceptul despre sine sau identitatea sinelui reprezintă schema internalizată ce descrie credințele și sentimentele privitoare la sine, incluzând toate informațiile și afectele semnificative despre sinele trecut, prezent și viitor ale actorului social. În categoria informațiilor auto-referențiale se adaugă și posesiile, fie și simbolice, care se percep ca parte importantă a sinelui (nu întâmplător ajungem să rostim „țara mea“ sau „viața mea“). Constituind entitatea centrală a universului personal al subiectului, identitatea sinelui (*self identity*) se formează în cursul socializării și orientează întreaga reflecție despre lumea socială într-un mod egocentric. Intuiția inițială a lui W. James, care a recunoscut încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea importanța evaluării autoreferențiale, avea să se materializeze într-o serie de strădani metodologice realizatoare de instrumente ce vor măsura conceptul despre sine, precum testul „Cine ești tu?“ („*Who are you?*“) (Kuhn, Partland, 1954), pe care l-am întrebuințat în studiul nostru.

Sunt autori care sugerează, însă, că un anumit concept despre sine contextualizat nu este decât un *concept despre sine operațional* (*working self-concept*), permisiv la schimbare prin confruntarea cu noi experiențe și informații relevante despre sine (Markus, Nurius, 1986), de la care se poate pleca în articularea unor serii de *self-uri posibile*, adică a unor ansambluri de reprezentări mentale despre ceea ce sinele s-ar cuveni să devină în viitor. Aceste noi entități ne mobilizează multe din acțiunile noastre și ne fac să înțelegem că sinele personal nu rămâne neschimbător peste timp. Totodată, prezența unui set variat de *self-uri* posibile constituie o garanție a confortului emoțional în confruntarea cu un vii-

tor impredictibil, în care un set limitat de *self*-uri potențiale poate genera inadecvare și dezechilibru psihologic.

O sursă importantă a confortului psihologic o reprezintă și *stima de sine*, privită ca auto-evaluarea pe care fiecare subiect o realizează prin articularea atitudinilor despre sine pe o scală de la pozitiv la negativ. Persoanele cu o stimă de sine ridicată se percep mai înzestrate, mai capabile și cu mai multe realizări decât cele cu stimă de sine scăzută (Horowitz, 1987). Evaluarea stimei de sine se poate produce prin compararea conceptului despre sine cu imaginea ideală despre sine, și cu cât mai însemnată este discrepanța între cele două registre, cu atât mai afectată este stima de sine, generând atitudini auto-referențiale progresiv mai negative. Răspunsul „celuilalt”, care ne comunică faptul că am reușit în atingerea standardelor sinelui ideal, generează o experiență pozitivă, iar un *feedback* în care resimțim prezența unor atribute indezirabile determină interiorizarea unei experiențe negative. Mai mult, o stimă de sine scăzută se înregistrează printre persoanele ce își autopercep calitățile ca fiind obișnuite, comune, iar caracteristicile lor nedorite ca fiind rare și neobișnuite, adică particularizante (Goethals, Mesnick, Allison, 1991).

Despre *discrepanța dintre sinele real și cel ideal* s-a preocupat și C. Rogers (1951/1970; 1965/1992), psihologul umanist care a accentuat rolul hotărâtor al *self*-ului în cadrul universului personal al subiectului. Ideea de bază a demersului său, deopotrivă teoretic și aplicativ, sublinia *nevoia de recunoaștere, de răspuns pozitiv în interacțiune pe care îl așteptăm de la „celălalt”*. Calea prin care se poate articula sănătos un concept despre sine desfigurat este cea a *interacțiunii psihoterapeutice centrate pe client*, terapeutul intervenind ca un *mijlocitor* al cunoașterii de sine a subiectului. Astfel, persoana supusă psihoterapiei se confruntă cu un psiholog interesat, capabil de empatie, ce refuză statutul de judecător paternalist sau de dezvoltător de soluții, în care subiectul însuși reușește să-și descopere drama și ieșirea din ea prin intermediul dialogului între egali, într-o atmosferă permisivă și facilitatoare. Pe o asemenea cale se poate ajunge la schimbarea percepțiilor sau sentimentelor privitoare la sine ale clientului prin diminuarea, aparent prin forțe proprii, a discrepanței dintre sinele real și cel ideal. Prin studii longitudinale laborioase, C. Rogers a dovedit utilitatea și eficiența acestor tehnici psihoterapeutice care aveau ca rezultat reechilibrarea psihologică a subiecților ce au urmat-o.

Dacă perspectiva canonică în psihologia socială asupra *self*-ului era articulată în jurul unei abordări centrate pe individul situat în contextul social local, în anii din urmă s-au impus noi perspective de înțelegere a sinelui, în care rolul determinărilor istorice și culturale devine tot mai însemnat în metabolismul identitar. Se cuvine să subliniem, așadar, în încheierea acestui subcapitol, că *diferențele culturale influențează conceptul despre sine al subiectului*. Astfel, *culturile occidentale, individualiste*, încurajează construirea unei scheme despre sine în

jurul unor trăsături proprii unui actor activ, punînd accentul pe abilitățile personale probate în contexte diverse, în timp ce *culturile colectiviste*, evidențiază rolul sinelui într-o rețea de relații cu „celălalt“, favorizînd valorile integrării și atașamentului în grupurile de apartenență (Markus, Kitayama, 1991; Trafimow, Triandis, Goto, 1991; Markus, Kitayama, VandenBos, 1996; Kitayama *et al.*, 1997; Segall *et al.*, 1999).

Vom încerca să ținem cont de toate aceste determinări cînd vom construi instrumentul de lucru, plecînd de la deja evocatul test auto-referențial „*Cine ești tu?*“ („*Who are you?*“), pe care îl vom descrie în paginile următoare.

5.2. Testul WAY

Gîndit ca o manieră simplă de a culege date foarte consistente despre identitatea subiecților, instrumentul psihosociologic WAY, în varianta sa TST — „*Testul celor douăzeci de propoziții*“ („*Twenty Statements Test*“) —, solicită scurte răspunsuri la întrebarea „Cine ești tu?“ (Kuhn, Partland, 1954). Proba se aplică individual sau sub forma *extemporalului*, în grup, și durează, de regulă, 10 minute, avînd deopotrivă un rol psihodiagnostic, dar și unul care evidențiază anumite dominante identitare grupale, atunci cînd rezultatele obținute în acel grup sunt prelucrate statistic. Rezolvarea sarcinii într-un timp limitat pleacă de la *premisele preeminenței cognițiilor ce sunt asociate implicit cu însemnătatea pentru subiect a diverselor definiții de sine*. Altfel spus, studiile de cogniție socială argumentează că ceea ce este facil și automat actualizat are un grad de relevanță mai ridicat, întrucît există o corelație puternică între accesibilitatea cognițiilor și relevanța lor (Iluț, 2001, p. 111).

Dificultatea valorificării rezultatelor probei rezidă în absența unor criterii universal valabile de sistematizare în categorii supraordonate a atributelor identitare formulate de subiecți. Se recomandă, de aceea, ca ordonarea pe categorii să se producă în funcție de scopul cercetării, în care accentul cade fie asupra subiectului individual, fie asupra portretului de grup. Cele mai cunoscute sistematizări categoriale aparțin lui L. Zucher (1977), C. și W. Stephan (1985) și B. Shepard și A. Marshall (1999).

L. Zucher (1977) a aplicat testul TST la grupuri de studenți din colegiile nord-americane, iar răspunsurile au fost grupate în patru categorii, după cum urmează: atribute fizice exterioare (sunt „înalt“, „brunet“, „din New Haven“), statusuri și roluri sociale (sunt „student“, „protestant“, „divorțat“), stări și comportamente relativ independente de structuri și statusuri sociale (sunt „deschis“, „optimist“, „fericit“, „îmi place muzica rock“) și afirmații foarte generale, care nu aduc informații noi despre identitatea subiectului (sunt „o ființă umană“, „o părticică din Univers“). Rezumînd, auto-caracterizările subiecților pot fi reparate în următoarele seturi de trăsături: *atribute exterioare*, cele care definesc

sinele instituțional, cele care configurează *sinele intim* și, în sfârșit, cele *neinformative*.

O grupare tematică asemănătoare a fost prezentată de C. și W. Stephan (1985), prin luarea în considerare a cinci categorii independente: răspunsuri consensuale (formate din statusuri și categorii sociale), credințe ideologice (alcătuite din orientări religioase și filosofice), aspirații (reunind dorințe și scopuri personale), preferințe (formate din interese și dezinterese) și, în cele din urmă, aprecierea de sine (efectuată prin evaluarea abilităților fizice, mentale și comportamentale proprii subiectului).

Într-o cercetare mai recentă ce a oferit o regândire și o nuanțare a categoriilor supraordonate, realizată de psihosociologii canadieni B. Shepard și A. Marshall (1999), s-a pornit de la rezultatele unor studii similare organizate la mijlocul anilor '90 de către R. Rentsch și J.R. Hefner și s-a solicitat unui număr de peste două sute de studenți să ofere douăzeci de răspunsuri posibile la întrebarea „Cine ești tu?“, după care s-a efectuat o prelucrare statistică a trăsăturilor enunțate. S-a observat cum multitudinea de răspunsuri pot fi grupate în opt categorii înglobante, ce se regăsesc reprezentate la fiecare subiect în parte cu ponderi diferite într-o structură unitară și sintetică, care confirmă *teoria sinelui multiplu*. Plecând de la datele furnizate de cei doi psihologi, în *figura nr. 1* am înfățișat câteva serii de răspunsuri posibile ce circumscriu aria semantică a celor opt categorii, pe care un student român le-ar putea formula într-o astfel de autobiografie *sui-generis*.

Indiferent de opțiunea pentru o lectură în cheie psihodiagnostică individuală sau psihosocială, testul WAY oferă posibilitatea colectării unui volum considerabil de date calitative, care pe baza resistemărilor ulterioare pot fi prelucrate cantitativ.

Studii prin intermediul acestui test au fost realizate în România din ambele perspective. Astfel, în vederea obținerii unei cantități (prin întindere) și unei calități (prin profunzime, intimitate) sporite de informații și urmînd exigențele unei cercetări preponderent psihodiagnostice individuale, M. Zlate (1989) a regîndit maniera de aplicare a probei, sugerînd ca răspunsurile la întrebarea auto-referențială să fie furnizate într-un timp mai îndelungat (de la câteva ore la câteva zile).

Din perspectivă psihosocială, însă, așa cum s-a subliniat deja, de interes nu este atît conținutul identității individuale, cît portretul de grup ce se naște la capătul unui asemenea demers de cunoaștere, ce ar pune în evidență dominantele identitare colective și, eventual, prefacerile în definirea de sine produse în intervalul unui studiu longitudinal. P. Iluț (2001, pp. 112–114) ne prezintă într-o carte recentă rezultatele unui astfel de studiu derulat la un interval de 15 ani (1982–1997), care, pornind de la sistematizarea categorială a lui L. Zurcher (1977), a constatat mutații semnificative ce susțin ideea *sinelui mutabil* (Turner,

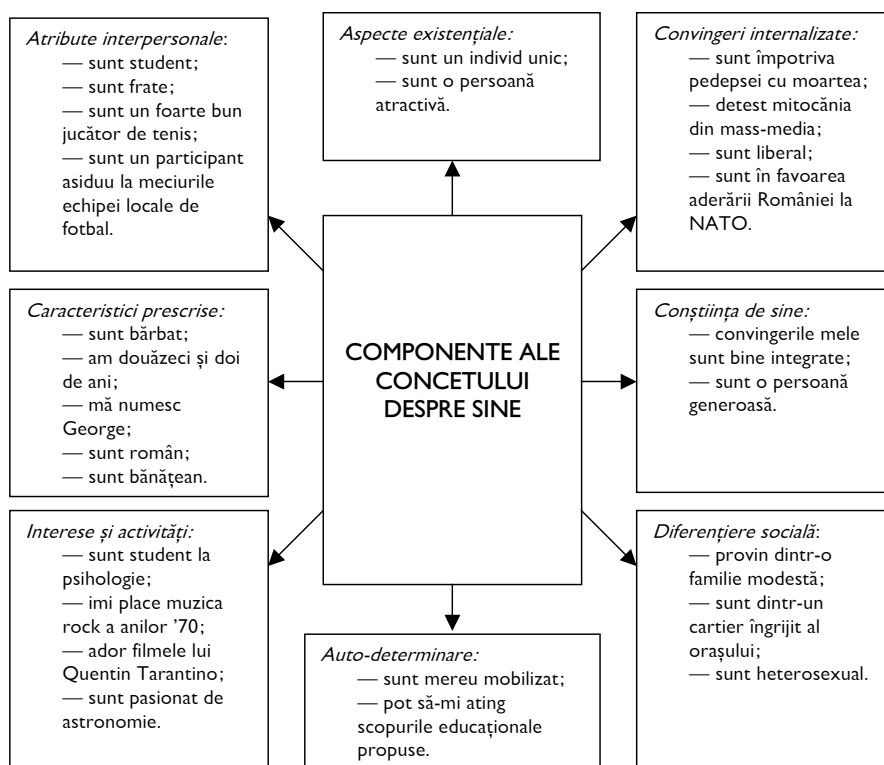

Figura nr. 1 Categorii care alcătuiesc conceptul despre sine al subiectului (prelucrare după Shepard, Marshall, 1999, p. 47)

1976). Astfel, deși urmează tendința globală, manifestată în modernitatea târzie prin multiplicarea numărului de trăsături angrenate în economia identitară ce țin de *sinele intim* în dauna celui *instituțional*, subiecții români au ponderi mai reduse ale prezenței acestui sine spontan, internalizat, față de cei americani. Totuși, spre deosebire de 1982, procentul prezenței atributelor asociate registrului sine-lui intim sporește (de la 32% la 35%), dar crește în mult mai mare măsură numărul atributelor ce țin de sinele instituțional (de la 18% la 25%) și cele exterioare (de la 4% la 25%), diminuându-se considerabil procentul răspunsurilor generale, evazive (de la 46% la 16%). Explicația pe care autorul o furnizează ține tocmai de determinanții istorici și politici ai dinamicii identitare a tinerilor (subiecții participanți la cercetare sunt studenți). Prin urmare, uniformizarea individuală și ștergerea diferențelor impusă de comunism — care devenise chiar un principiu ideologic al perioadei — a generat multe răspunsuri conformiste, inautentice, deci neinformative, de genul celor foarte generale. O dată cu instalarea demo-

crației, subiecții tineri și-au însușit și tactica definirii de sine individualizate, într-o lume în care modelele individualiste sunt tot mai influente. Psihosociologul clujean ne atrage atenția că, spre deosebire de schimbările radicale petrecute în natura răspunsurilor din testul WAY, structura valorică a tinerilor nu s-a schimbat semnificativ, pentru că probele axiologice presupun întrebări închise, iar cele din testul auto-referențial formulări deschise. Întrucât toți itemii sunt dezirabili în cadrul instrumentului axiologic structurat, constanța datelor în decursul unui deceniu și jumătate este mult mai marcantă decât în cea a instrumentului semistrukturat, în care febrilitatea istorică, socială și politică se regăsește mai pregnant. Este și motivul pentru care noi am optat, după un studiu ce a operat cu structurile axiologice structurate multinivelar din grila lui M. Rokeach, pentru o probă psihosociologică semistrukturată, care să fie mult mai permisivă, în definirea de sine, la influențele contextual-istorice.

5.3. O explorare a imaginarului identitar al studenților bănățeni

Cînd am inițiat această cercetare am avut în vedere — dincolo de schimbările de natură metodologică și de noile accente conceptuale — imperativul *continuității tematice* și al *prezervării interogațiilor esențiale* din cea dintîi parte a proiectului, în care am lucrat cu materialul documentar furnizat de arhiva de istorie orală. Așadar, am încercat să identificăm cea mai adecvată cale prin care să obținem, de la un alt strat generațional, pe de o parte, un ansamblu de „*povestiri despre sine*“ într-o formă concentrată și, pe de altă parte, o serie de evaluări despre identitățile multiple ce ordonează conceptul despre sine al subiecților, privitoare la identitatea națională, cea regională, raportul dintre ele și raportul cu alte tipuri identitare. Dincolo de aceste repere tematice constante ale proiectului nostru, am avut mereu în vedere întrebările călăuză care ne-au animat: „*Cum ne privim pe noi înșine? Definierea de sine este similară cu definierea grupului național integrator? Care este imaginea noastră în ochii celuilalt? Ne putem privi cu ochii celuilalt? Ce mecanisme specifice de articulare a acestor imagini putem descoperi? Ce rol a jucat istoria și dinamica socială în prefacerea identitară?*“

Subsumîndu-se unui deziderat de cunoaștere care vizează integrarea acestor interogații, chestionarul pe care l-am construit reunește, practic, trei zone de interes distincte, ce exprimă tot atîtea linii de continuitate cu cercetarea precedentă. Astfel, într-o primă zonă tematică am propus subiecților o incursiune *autobiografică*, de această dată nu prin interviul comprehensiv, ci prin testul WAY. Desigur, avantajul principal al utilizării acestei probe îl constituie simplitatea sa, fapt ce îngăduie lărgirea considerabilă a eșantionului studiat din populație (format acum din 366 de subiecți), cu sporirea corespunzătoare a validității conclu-

ziilor. Dezavantajul principal este legat de natura acestui test, care presupune formulări libere ale subiecților, fapt ce generează o cantitate considerabilă de informații de natură calitativă care trebuie regrupate în categorii numărabile și prelucrabile statistic.

O a doua zonă tematică este reprezentată de realizarea și aplicarea unei probe *sui-generis*, ce pleacă de la sugestiile metodologice ale unei direcții de cercetare influente în etnopsihologia contemporană, ego-psihologia (Zavalloni, 1973, 1974, 1996), transferând exigențele testului WAY („Eu sunt...“) la o versiune focalizată asupra identității naționale („Noi, românii, suntem...“). În consecință, am solicitat subiecților 20 de afirmații privitoare, de această dată, la identitatea națională și am încercat printr-o asemenea probă să urmărim *autoetnoimaginea* „românității“, dar și mecanismele de elaborare a acestei imagini în asociere cu imaginea de sine.

În sfârșit, în a treia zonă tematică am urmărit un alt subiect recurent în cercetarea în care ne-am angajat, și anume *raportul dintre identitatea națională, cea regională și cea locală*, precum și interferențele lor cu alte tipuri de identități supra sau subordonate. În vederea surprinderii acestui raport multipolar am adăugat chestionatului o listă de identități multiple, dintre care unele trebuie asumate explicit de către subiecți, ierarhizându-le din punctul de vedere al relevanței pentru sine.

Nu în ultimul rând, ar merita semnalat faptul că, întocmai ca și în stadiul anterior al cercetării, o altă miză aparte a demersului nostru o constituie strădania de a oferi *un nou instrument de cercetare etnopsihologică*, neaplicat pînă acum în studiile psihosociologice de la noi în forma de față, și căruia îi putem testa capacitatea de a oferi informații consistente despre teritoriul investigat — imaginarul identitar al unui grup social.

Conținutul întregului chestionar poate fi urmărit în *Anexa nr. 7*. Privitor la alcătuirea acestui instrument de lucru, merită semnalat că în pofida recomandărilor ce sugerau introducerea datelor factuale în partea finală a chestionarului (Chelcea, 2001, p. 123), am localizat deliberat elementele de identificare în prima parte a probei. Motivația unei asemenea plasări este legată de nevoia de a-l determina pe subiect să decidă pentru ce identitate regională și etnică optează, dintr-o listă impusă de etnii și de rezidențe regionale, și de a urmări, mai apoi, în ce măsură declară, prin intermediul unor formulări neimpuse, aceleași identități regionale și etnice în cadrul celor trei zone tematice descrise deja. Dacă am fi păstrat ordinea obișnuită a prezentării itemilor, încheind cu datele de identificare, este foarte probabil că am fi produs o contaminare a răspunsurilor din acest registru convergentă cu identificările libere construite în itemii anteriori. Totodată, ne-a interesat în mod special rolul acestor ancoră identitare de debut al discursului despre sine din cadrul chestionarului, reprezentate de categoria datelor primare. Cu alte cuvinte, am vrut să urmărim cum își articulează dis-

cursul un subiect care decide cum apare în chestionarul cu codul U.P61, că este „german“, dar, în pofida acestei decizii conștiente, adaugă mai apoi în testul WAY: „eu sunt un german amestecat“, se hotărăște să completeze testul „Noi, românii, suntem...“ pînă la capăt și sfîrșește, în cadrul evaluării multiidentitare, să declare identitatea etnică astfel: „eu sunt un neamț româno-evreu“. Tot acest traseu discursiv pornește, așadar, de la un teritoriu clar delimitat, conferit de datele de identificare, și intră pe un teritoriu mișcător, în care identitățile sunt construite progresiv în interrelații complexe între nivelele diferite ale imaginării identitare.

Eșantionul a fost format din 366 de studenți de la cele trei tipuri de învățămînt superior timișorean (socio-uman, științe ale naturii și științe pozitive, selecți din cadrul Universității de Vest, tehnic-ingineresc, din cadrul Universității „Politehnica“, și medical, din cadrul Universității de Medicină și Farmacie, toate din Timișoara), respectînd ponderea fiecărei specializări în ansamblul stratului populațional, iar cercetarea s-a derulat în luna aprilie 2002. Repartizarea după gen, specializări și tip de rezidență a subiecților din eșantion poate fi urmărită în *tabelele nr. 1, 2 și 3 din Anexa nr. 8*.

Procedeele de aplicare a chestionarului pentru care am optat a fost prin intermediul *tehnicii extemporalului*, sub supravegherea operatorului. Acesta i-a asigurat în prealabil pe subiecți că ancheta sociologică în care sunt angajați are un scop științific, iar răspunsurile lor vor fi anonime și confidențiale. De asemenea, în cazul în care subiecții participanți au solicitat clarificări procedurale, operatorul a furnizat toate informațiile suplimentare necesare completării probei. Nu s-a înregistrat nici un refuz al completării chestionarului. Timpul afectat pentru rezolvarea sarcinii a fost limitat la 25 de minute, perioada necesară fiind decisă în funcție de recomandările inițiatorilor testului WAY (Kuhn, Pratland, 1954). Astfel, celor două probe similare TST le-au fost rezervate cîte 2x10 minute, iar testului multiidentitar cîte 5 minute. Desigur, subiecții au avut libertatea să completeze chestionarul în ordinea dorită, cu condiția încadrării în limita temporală impusă.

Celelalte date de identificare prelucrate au furnizat următoarele caracteristici ale eșantionului, descrise în *tabelele nr. 1, 2*.

Tabelul nr. 1 Caracterizarea eșantionului în funcție de regiunea de rezidență

Rezidența regională	Numărul subiecților	Procentul subiecților (%)
Banat	173	46,45
Transilvania	83	22,68
Oltenia	79	21,58
Muntenia	13	3,55
Moldova	11	3,01
Alta	7	1,91
Total	366	100,00

Tabelul nr. 2 Caracterizarea eșantionului în funcție de etnie

Etnie	Numărul subiecților	Procentul subiecților (%)
Români	312	85,25
Maghiari	33	9,02
Germani	12	3,28
Sârbi	8	2,19
Evrei	1	0,27
Total	366	100,00

Să mai subliniem că media de vîrstă a eșantionului este de 22,89 ani, iar ca procedee de analiză am recurs la statistici descriptive (calculul frecvențelor și anumitor indici expresivi), dar și la testarea diferențelor între medii (pentru a urmări eventualele diferențe între modul de construire a imaginarului identitar personal și național).

După colectarea datelor, principala dificultate a constat în a decide ce categorii înglobante selectăm, pornind de la studiile amintite în prealabil ce au instrumentat asemenea probe. Am optat pentru un procedeu nou, care a regrupat atributele exprimate de subiecți printr-un proces derulat în două etape, numit *extensie primară și sinteză finală prin comprimare*, urmînd sugestiile lui N. Schwartz, R.M. Groves și H. Schuman (1998, pp. 166–169). Astfel, în prima etapă am reținut *toate* atributele formulate pe un subeșantion de 61 de subiecți (*extensia*). În cadrul acestui stadiu, am grupat, acolo unde s-a putut, atributele în categorii polare și am efectuat o analiză de frecvențe, iar atributul care era cel mai prezent a fost considerat *atributul nucleu*. În jurul său, în aceeași arie semantică, se grupau celelalte atribute mai puțin prezente. De exemplu, atributul nucleu legat de sociabilitate cel mai frecvent evocat în această primă etapă era „prietenos”, iar celelalte subordonate au fost „cald”, „afectuos”, „sociabil”, „deschis”, „receptiv”. Prin *comprimare*, în etapa a doua, în care se lucrează pe întregul eșantion, se contabilizează doar atributele nucleu, chiar dacă sunt evocate atributele învecinate semantic. Avantajul unei asemenea metode rezidă în obținerea unui set de categorii rezonabil numeric (nici impresionant, dar nici sărac), care mai ales acoperă *întreg* spectrul argumentativ al discursurilor identitare din eșantion. Desigur, a doua fază impune eventuale corecții, în cazul că apar și alte categorii foarte influente, care nu au fost sesizate în subeșantion, și care, la limită, pot deveni noi atribute nucleu. Întrucît, însă, subeșantionul a fost selectat aleatoriu din eșantionul global, probabilitatea ca să se impună noi categorii nere-marcate în stadiul primar este redusă.

Așadar, urmărind aceste exigențe și regîndind sistematizările anterioare, am identificat următoarele opt mari *categorii supraordonate de definire identitară*, care grupează alte numeroase categorii identitare subordonate, ce reunesc atributele-nucleu și atributele învecinate semantic: *atribute interpersonale, re-per-comportamentale față de celălalt; trăsături identitare prescrise* (statusuri socia-

le prescise — de gen, vîrstă, apartenență etnică, regională etc.); *interese, preferințe, aspirații; aspecte existențiale, afirmații foarte generale, metafore identitare ambigue; autodeterminare, voluntarism; convingeri și credințe internalizate; trăsături de personalitate relativ independente de „celălalt“; calificări identitare provenite din diferențieri sociale* (statusuri și roluri sociale dobîndite).

În acest cadru teoretic și valorificînd metodologia descrisă mai sus, am formulat următoarele *ipoteze ale cercetării*:

I₁: Descrierea de sine realizată prin intermediul probei WAY va fi egocentrică, cu o tonalitate pozitivă.

I₂: Autostereotipul etnic românesc rezultat în urma aplicării TST pentru „Noi, românii, suntem...” va fi convergent cu cel obținut în cercetările etnopsihologice anterioare.

I₃: Vor exista diferențe semnificative între modul de articulare al imaginarii identitar personal și al imaginarii identitar național.

I₄: Identificarea în termeni de etnie este cea mai puternică în cadrul grupului studentesc investigat, în dauna celorlalte identități sociale.

I₅: Se poate pune în evidență prezența unor identități sociale relevante, dar și a unor identități sociale irelevante pentru stratul generațional investigat.

După înregistrarea frecvențelor de apariție a categoriilor pentru cele două forme ale testelor TST, notate în dreptul coloanelor ES și NRS, am construit și un *indice de pregnanță*, care se calculează după cum urmează:

$$I_{pES/NRS} = (a-b) \times (a+b) / T_c ;$$

în care a = frecvența de apariție a atributului pozitiv;

b = frecvența de apariție a atributului corespondent negativ din aceeași arie semantică;

(a-b) = tonalitatea atributului;

(a+b) = pregnanța atributului;

T_c = numărul total de evocări ale tuturor atributelor din categoria înglobantă corespondentă (una din cele 8 categorii supraordonate).

Un asemenea indice este grăitor în a înfățișa, mai fidel decît simpla frecvență, influența (*pondera*) atributului respectiv în cadrul categoriei înglobante, cît și în cadrul fiecărui tip de identitate construit prin cele două probe TST (individuală, respectiv națională). Desigur, acest indice se poate calcula doar în situația în care întîlnim atribute polare. Rezultatele obținute sunt prezentate în *tabelul nr. 1* din *Anexa nr. 9*. Rezumînd, în acest tabel am înfățișat frecvențele de apariție a atributelor respective (ES, NRS), procentele de apariție, calculate față de cele 366 de chestionare completate (%_{ES}, %_{NRS}) și care exprimă în cît la sută dintre chestionare se menționează acel atribut, precum și indicele descris mai sus (i_{pES}, i_{pNRS}).

Atributele polare au fost înregistrate tabelar în forma lor de singular (de exemplu, „capabil/incapabil“), deși în TST privitor la „Noi, românii, suntem...” exprimarea folosită de subiecți întrebunța pluralul. Am considerat că numai prin

prezentarea aceluiași set de atribute putem avea o imagine comparativă asupra articulării celor două tipuri de identități (personală și colectivă).

Trebuie subliniată, în încheierea acestei prezentări a modului de elaborare și aplicare a probelor, opțiunea pentru o metodologie care a evitat tehnica limitativă a alegerii dintr-o listă de trăsături impuse (*check-list*), antrenând subiectul într-un proces cognitiv mai complex, ce depășește *recunoașterea* atributelor, propunându-i o *reactualizare* a acestora în absența reperelor atribuționale implicite. Intenționând să surprindem o serie de portrete asociate stereotipurilor etnice, am urmărit cum se articulează, într-o manieră cvasi-automată, clișeul verbal stereotipal, ce mobilizează vocabularul activ al subiectului, și nu cel pasiv obținut prin recunoaștere (Chelcea, 1994, p. 246). Totodată, am ocolit tehnica *check-list* întrucât aceasta este însoțită de numeroase neajunsuri. În primul rând, induce o anumită sugestivitate, sporul de cunoaștere fiind astfel mult limitat, înregistrând doar frecvența atributelor prealabile selecționate de cercetător, și nu pe cele pe care le-ar fi evocat nemijlocit subiecții. În al doilea rând, tehnica listei de atribute este supusă inevitabil efectului de listă, care poate deforma considerabil ierarhizarea răspunsurilor. Se cuvine subliniat faptul că în cercetarea noastră nu ne-a preocupat ordinea de prezentare a trăsăturilor referențiale, ci mai degrabă mecanismul de formare a *ansamblului* portretului identitar. Din aceste considerente, evitând tehnica listei de atribute și solicitând o definiție de sine complexă, prin construirea unor scurte discursuri identitare, am reunit o importantă cantitate de informații calitative, prelucrate mai apoi conform exigențelor unei cercetări focalizate asupra documentelor sociale (Chelcea, 1985).

Discutarea rezultatelor

Merită semnalat, pe baza lecturii rezultatelor obținute, că au fost menționate 5212 de atribute în cazul testului „Eu sunt...” (notat de acum convențional cu ES), și 4053 de atribute pentru testul „Noi, românii, suntem...” (notat de acum cu NRS), adică în medie 14,24 atribute pentru ES și 11,07 atribute pentru NRS, deși solicitarea inițială adresată subiecților era să identifice 20 de atribute pentru fiecare categorie identitară. Considerăm că un asemenea fapt se datorează timpului limitat — impus la 25 de minute —, dar și ordinii de completare a probelor. Majoritatea subiecților, după ce au redactat în circa 2 minute datele de identificare, au început cu testul ES, care pentru cei mai mulți dintre ei a necesitat aproximativ 12–13 minute, continuând cu NRS, pe care l-au completat în 7–8 minute, finalizând cu testul multiidentitar (notat de acum cu TMI) în circa 3 minute. Apreciem, așadar, că într-o eventuală viitoare aplicare a acestui chestionar ar fi necesar să se rezerve 5 minute suplimentare peste cele 25 decise inițial, căci din constatările operatorilor s-a putut observa faptul că subiecții ar mai fi putut aduce noi informații, dar timpul alocat nu le-a fost suficient. Cu toate acestea, un număr de 113 subiecți (30,87 %) au completat chestionarul în întregime, formulând 20 de scurte caracterizări atribuționale deopotrivă pentru ES, cât și pentru NRS.

Să ne focalizăm atenția asupra primului registru ipotetic al cercetării noastre: modul de construire a imaginii de sine a subiecților. Principial, pornind de la sugestiile teoretice ale lui I. Radu (1994a, p. 32), am disociat între *imaginea de sine protectivă*, constituită din trăsăturile pozitive auto-atribuite, și *imaginea de sine critică*, alcătuită din trăsăturile negative. Desigur, ne preocupă la acest nivel care este *imaginea de sine modală*, adică imaginea care reunește trăsăturile ce sunt cel mai frecvent evocate de către stratul generațional studiat. Dacă ar fi să urmărim ce trăsături apar cel mai des în registrul pozitiv al acestui portret sinteză al tînărului universitar timișorean, putem remarca prezența marcantă a următoarelor atribute: „prietenos“, „sensibil“, „vesel“, „inteligent“, „sincer“, toate cu frecvențe de peste 30%. Imaginea identitară personală pozitivă, așa cum reiese din cercetarea noastră, este înfățișată în *figura nr. 2*, în care sunt reprezentate atributele cu o frecvență a evocării mai mare de 15%.

În *figura nr. 3* am prezentat atributele cu conotații negative care caracterizează studentul bănățean, remarcînd că doar unul singur, „nepractic“, depășește granița celor 30%. Se poate distinge cum în constituirea imaginii de sine atribu-

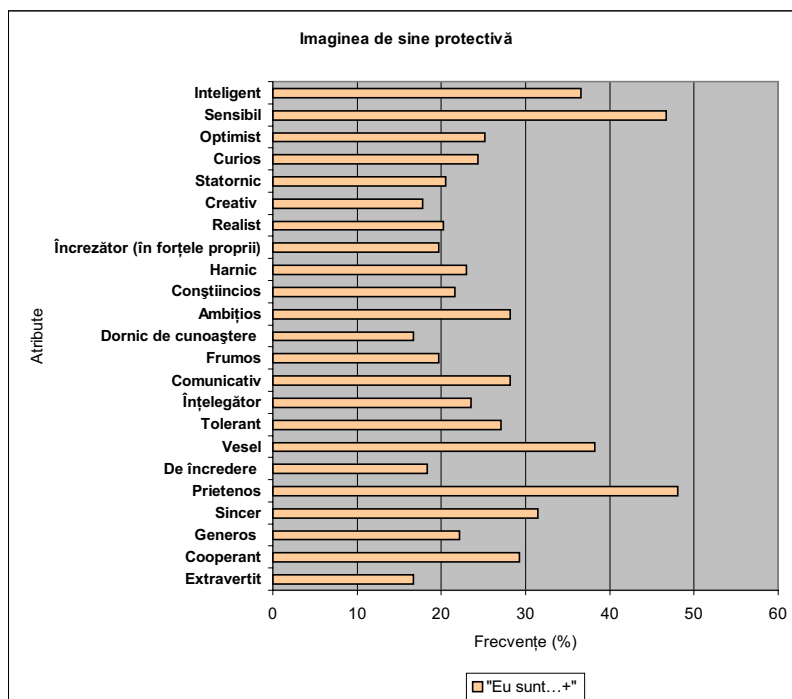

Figura nr. 2. Imaginarul identitar personal pozitiv

tele negative au o pregnanță mult mai modestă decât atributele pozitive, tendință ce reconfirmă teoria identității sociale (Tajfel, 1982), precum și nevoia de echilibru identitar în definirea autoreferențială, printr-o implicată promovare de sine (Swann, 1987; Leary, 1995; Baumeister, 1999). Se poate observa, totodată, că dintre cele 6 atribute negative mai influente, 3 au o conotație ambiguă, doar parțial negativă, ce nu pot fi calificate propriu-zis drept deficiențe, cât mai degrabă inabilități contextuale, precum „copilăros“, „nepractic“, „introvertit“, ceea ce întărește și mai mult conturul unui portret cu o tonalitate cvasi-positivă.

Pe categorii înglobante, avem următoarea distribuție a rezultatelor pentru imaginea de sine, așa cum reiese din *tabelul nr. 3* și din *figura nr. 4*.

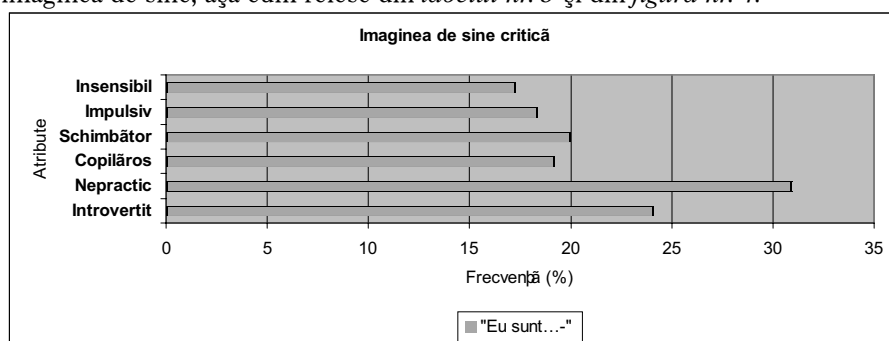

Figura nr. 3 Imaginarul identitar personal negativ

Tabelul nr. 3 Diferențe statistic semnificative – tonalitate axiologică

Nr. crt.	Valoare V _i	Valoarea pozitivă	Valoarea negativă	Factorul t	Valoarea pragului de semnificație
1	V5	Orizont larg	Limitat	t(36)=2,21	p= 0,04
2	V6	Angajare în activitate, hărnicie	Dezangajare, lene	t(106)= 10,75	p< 0,001
3	V8	Capacitate profesională	Incapacitate profesională	t(41)=3,67	p= 0,01
4	V9	Responsabilitate	Anarhism	t(36)= 4,54	p= 0,03
5	V10	Putere de comunicare	Autism	t(30)= 3,97	p= 0,01
6	V16	Ajutorare	Sabotarea „celuilalt”	t(97)= 4,59	p= 0,007
7	V18	Curățenie, frumusețe	Murdărie, urîțenie	t(36)= 2,27	p= 0,04
8	V21	Confort, bogăție	Condiții modeste, sărăcie	t(97)= 4,11	p= 0,02
9	V25	Siguranță de sine	Nesiguranță	t(47)= 2,87	p= 0,04
10	V30	Valoare profesională (în muncă)	Mediocritate profesională	t(32)= 5,11	p< 0,001
11	V32	Armonie interioară	Dizarmonie interioară	t(42)= 3,03	p= 0,05
12	V34	Plăceri	Chinuri	t(53)= 3,38	p= 0,04
13	V37	Fericire	Suferință	t(77)= 6,17	p< 0,001
14	V38	Prieteni	Însingurare	t(53)= 2,24	p=0,05
15	V40	Umanism, generozitate	Egoism	t(24)= 5,84	p<0,001

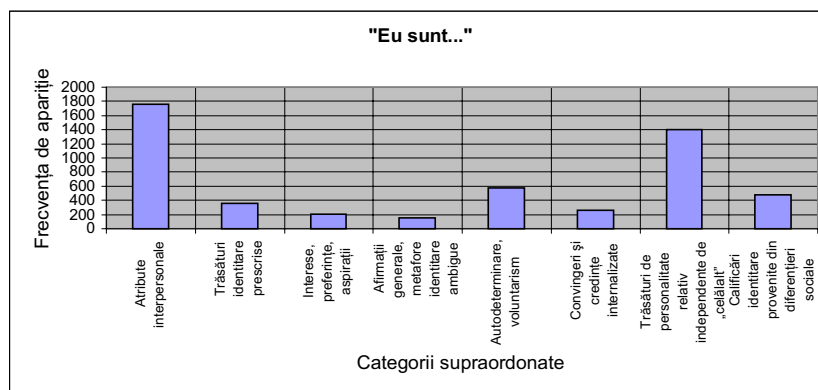

Figura nr. 4 Imaginea de sine în funcție de categoriile atribuționale supraordonate

Astfel, imaginea modală de ansamblu este construită în jurul unui registru al deschiderii față de „celălalt“ (cele mai numeroase evocări sunt din prima categorie supraordonată) și al unei imagini despre înzestrările proprii foarte favorabilă (categoria a șaptea), ambele cu o tonalitate puternic pozitivă (1290 mențiuni pozitive față de 474 negative, respectiv 889 pozitive, față de 515 negative). Se remarcă prezența redusă în definirea de sine a afirmațiilor generale sau a metaforelor identitare ambigue, care sunt specifice unei autodefiniri *implicite*, subiecții optînd pentru o manieră angajantă, *explicită*, de exprimare identitară. Față de studiile lui P. Iluț (2001, p. 112) realizate pe un eșantion de studenți români, în care 16% dintre subiecți alegeau o manieră ocolită de auto-identificare, scorul de față, care reprezintă 5,10% din numărul total de mențiuni atribuționale în cadrul testului WAY, ne înfățișează un spor considerabil de limpezire, de deschidere expresivă, în care formulările deschise, clarificatoare sunt preferate, sugerîndu-se în definirea de sine prevalența unui stil asertiv de auto-prezentare (Arkin, 1981; Paulhus *et al.*, 1988). În pofida rezervelor inevitabile pe care se impune să ni le asumăm datorită limitelor eșantionării din cele două cercetări, se poate surprinde o dinamică identitară a anilor din urmă ce indică o progresivă deschidere expresivă pentru tinerii români în privința definirii de sine datorată liberalizării contextului social-politic și cultural, ce se depărtează tot mai mult de modelul de auto-prezentare defensiv al anilor '80, în care ponderea trăsăturilor neclare, ambigue, evitante era considerabilă (46%) (Iluț, 2001, p. 213).

Așadar, în ceea ce privește evaluarea ipotezei noastre (I_1), *tabelul nr. 3* este grăitor în a ne indica tendința puternică a subiecților de a opta pentru o definiție de sine în termeni favorabili, tonalitatea atribuirilor fiind covîrșitor pozitivă. Astfel, din 5212 atribuiri, 3974 se realizează prin intermediul unor trăsături polare, din care 2775 sunt pozitive, și numai 1199 negative. Pe această cale, *ipoteza (I_1) se confirmă*.

De și mai mare interes pentru ansamblul lucrării noastre este urmărirea modului de îngemănare a imaginarului identitar național. În *figura nr. 5* sunt înfățișate trăsăturile cele mai influente în conturarea portretului „românității”, și anume „ospitalitatea” (care apare evocată aproape în 1 din 2 chestionare), „inteligenta” și caracterul „prietenos” al oamenilor acestor locuri (toate cu frecvențe de peste 30%), dar și „hărnicia”, „creativitatea”, „veselia” și „toleranța” acestora (cu frecvențe de peste 20%).

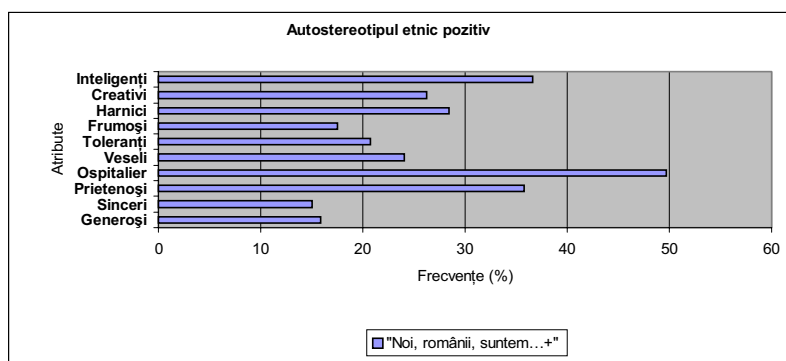

Figura nr. 5 Imaginea pozitivă de sine a românilor realizată de eșantionul studențesc

În *figura nr. 6* sunt prezentate trăsăturile negative ale imaginii identitare naționale, care dau naștere unui portret mult mai dispersat decât cel pozitiv, în care nici un atribut nu depășește 30% din aprecieri, iar singurele trăsături mai des amintite, ce trec de pragul de 20%, sunt „sărăcia” și „lenea” (ambele cu peste 25%).

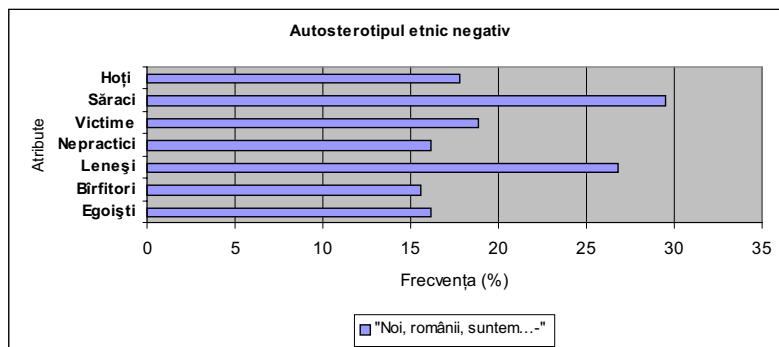

Figura nr. 6 Imaginea negativă de sine a românilor realizată de eșantionul studențesc

Dacă recurgem la o analiză comparativă între portretul care trasează conturile *autostereotipului etnic românesc* rezultat în studiul nostru și cercetările anterioare, derulate pe eșantioane naționale reprezentative sau pe eșantioane specifice

(Chelcea, 1991, 1994; Chelcea, Moțescu, 1994; Chelcea *et al.*, 1998) și evocate pe larg în capitolul privitor la studiile psihosociologice focalizate asupra imaginii identitare, putem remarca convergențe puternice în registrele cele mai importante ale imaginii de sine a românilor. Astfel, întocmai ca și în cercetările amintite, „ospitalitatea“ se impune detașat ca trăsătura cea mai influentă a stereotipului etnic pozitiv, alături de care se află, deopotrivă în cercetările citate, precum și în cea prezentă, „hărnicia“, caracterul „prietenos“, „inteligența“ românilor, după cum în stereotipul etnic negativ regăsim centrale „lenea“ și „hoția“. Putem decide, așadar, că *ipoteza a doua a cercetării (I₂) se confirmă.*

Merită semnalată aceeași protecție a reprezentării identitare ce se impune în definirea de sine, descrisă de psihologii sociali (Sedikides, Schloper, Insko, 1998), prin care atributele pozitive sunt evocate precumpănitor, iar cele negative sunt ponderate de recalificări ambigue, precum desemnarea ca „neajunsuri“ a 3 din cele 7 trăsături modale. Astfel, „sărăcia“ și starea de „victimă“ sugerează prezența unei cauze externe a deficiențelor („celălalt“), iar însușirea de a fi „nepractic“ lasă loc unei reorganizări pozitive în alte dimensiuni („nu suntem practici, dar suntem foarte sufletești și creativi“, ca în chestionarul cu codul U.P31).

Cît privește compoziția argumentativă a definirii de sine pe cele opt categorii înglobante, se remarcă o pondere importantă a calificărilor identitare provenite din diferențieri sociale (ce particularizează și localizează precis rolul „românului“ în dialogul cu „celălalt“), dar înțietatea este deținută — la fel ca și în definirea de sine — de atributele interpersonale, dovedind o contaminare și la nivel colectiv a modului deschis de relaționare cu alteritatea construit la nivel individual. Aceste tendințe pot fi urmărite în *tabelul nr. 4* și în *figura nr. 7*.

Oricum, imaginea „românității“ este mai critică decât cea personală în registrul autodeterminării și voluntarismului (unde atributele pozitive și negati-

Tabelul nr. 4 Imaginea autoreferențială națională – frecvențe de apariție

Nr. crt.	Categorii supraordonată din testul WAY	Atribute polare		Atribute independente	Frecvența de apariție totală
		Atribute pozitive	Atribute negative		
1	Atribute interpersonale	876	481	–	1357
2	Trăsături identitare prescrise	–	–	105	105
3	Interese, preferințe, aspirații	–	–	134	134
4	Afirmații generale, metafore identitare ambigue	–	–	183	183
5	Autodeterminare, voluntarism	265	266	–	531
6	Convingeri și credințe internalizate	–	–	255	255
7	Trăsături de personalitate relativ independente de „celălalt“	457	266	–	723
8	Calificări identitare provenite din diferențieri sociale	112	480	173	765
	Total	1710	1493	850	4053

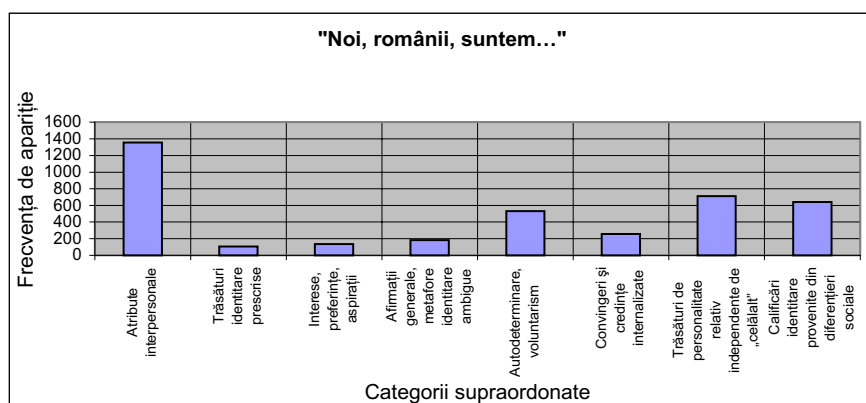

Figura nr. 7 Imaginea identitară națională în funcție de categoriile atribucionale supraordonate

ve sunt evocate practic la paritate: 265 pozitive și 266 negative), sugerînd conștientizarea și asumarea unei doze de dezangajare colectivă. Fenomenul apare și mai pregnant în zona calificărilor provenite din diferențieri sociale, în care rolurile și statusurile sociale dobîndite descriu o imagine despre identitatea națională ce îmbină resentimentul, marginalizarea resimțită și sărăcia (18,85% decid că „românii sunt victime“ și 29,51% că sunt „săraci“/„plini de nevoi“).

Inițiind, dealtfel, discuția comparativă privitoare la mecanismele de articulare a imaginarului identitar personal și național, am remarcat prezența unor diferențieri importante între construirea imaginii de sine individuale și colective. În cadrul fiecăreia dintre cele opt categorii înglobante am realizat o comparație între media frecvențelor de apariție a atributelor subordonate pe fiecare categorie. Rezultatele sunt prezentate în *tabelul nr. 5*.

Tabelul nr. 5 Comparații între medii pe eșantioane perechi și analiza corelațională între ES și NRS

Nr. crt.	Categoria supraordonată din testul WAY	Factorul t ES-NRS	Valoarea pragului de semnificație	Corelația ES-NRS	Valoarea pragului de semnificație
1	Atribute interpersonale	t(362)= 3,695	p<0,001	r=0,348	p<0,001
2	Trăsături identitare prescrise	t(362)= 5,329	p<0,001	r=0,341	p=0,007
3	Interese, preferințe, aspirații	t(362)= 2,938	p=0,005	r=0,285	p=0,026
4	Afirmatii generale, metafore identitare ambigue	NS	-	r=0,508	p<0,001
5	Autodeterminare, voluntarism	NS	-	r=0,281	p=0,029
6	Convingeri și credințe internalizate	NS	-	NS	-
7	Trăsături de personalitate relativ independente de „celălalt”	t(362)= 6,406	p<0,001	r=0,382	p=0,002
8	Calificări identitare provenite din diferențieri sociale	t(362)= 2,592	p=0,012	r=0,423	p=0,001

În primul rând, se remarcă, pe ansamblu, o *coerență argumentativă structurală* în definirea identitară, fapt ilustrat de prezența a 7 corelații semnificative din 8 între nivelele de articulare a imaginii de sine individuale și colective (Lungu, 2000, p. 124). Cu toate acestea, dacă analizăm în interiorul structurii argumentative pe eșantioane perechi și realizăm comparațiile statistice între medii, se observă că în 5 din 8 nivele (atribute interpersonale; trăsături identitare prescrise; interese, preferințe, aspirații; trăsături de personalitate relativ independente de „celălalt“ și calificări identitare provenite din diferențieri sociale) există diferențe semnificative între definirea identitară personală și colectivă. Astfel, atunci când își construiește identitatea individuală, subiectul recurge la mai multe atribute interpersonale decât în versiunea colectivă, fapt ce sugerează importanța datelor identificatorii relaționale în conturarea unei imagini de sine favorabile, constatare ce reconfirmă rolul hotărâtor și ponderea ridicată a autodezvăluirilor relaționale în îngemănarea unei identități personale pozitive (Morton, 1978; Derlega, Berg, 1987).

Se observă, totodată, că tendința ce favorizează o prezență mai marcantă a atributelor proprii identității individuale spre deosebire de cea colectivă se înregistrează în alte patru registre atribuționale. Trăsăturile identitare prescrise sunt mai frecvent evocate în autodefinirea de sine individuală, spre deosebire de autodefinirea colectivă, indicând faptul că identitatea etnică este în mai mică măsură supusă determinărilor naturaliste, ce țin de o „biologie“ a socialului, impusă de integrarea într-o serie de roluri moștenite. În privința intereselor, preferințelor și aspirațiilor, acțiunea de particularizare identitară era firesc să privilegieze polul personal în dauna celui colectiv (căci acestea reprezintă în primul rând marcatori de identitate individuali), după cum merită semnalată tonalitatea echilibrată a autodeterminării și voluntarismului în cazul definirii de sine colective, față de cea puternic pozitivă în cea individuală. Mesajul transmis de liniile portretului anterior sugerează că deficiența dezangajării propriie registrului tocmai evocat, recunoscută ca atare la nivel colectiv, nu este atribuită și personalității individuale a subiectului, fapt pus în evidență și în studii anterioare, în care identificarea cu defectele psihomorale ale românilor era asumată cu multe rezerve de participanții individuali la cercetare (Chelcea, 1994, p. 299). Apoi, lectura datelor înfățișează tendința probată deja în studiile de psihologie socială experimentală conform căreia, printr-o autodezvăluire progresivă (Altman, Taylor, 1973), în definirea de sine personală subiecții recurg la mai multe atribute asociate trăsăturilor de personalitate native și abilităților înnăscute, spre deosebire de definirea de sine colectivă. Concluzia de mai sus este ilustrată la noi prin prezența mult mai marcantă a trăsăturilor de personalitate relativ independente de „celălalt“ în cazul ES decât pentru NRS.

Ne atrage, însă, atenția numărul aproape dublu de evocări atribuționale în registrul calificărilor identitare în favoarea variantei NRS (765), spre deosebire

de ES (477), dar cu o tonalitate puternic negativă în cazul atributelor polare (112 pozitive și 480 negative). Ni se conturează încă o dată, pe această cale, o imagine despre „românitate“ tensionată, care este reprezentată sub forma unor respingeri simbolice din partea „celuilalt“ și care ilustrează interiorizarea de către subiecți a unui anumit sentiment al excluderii și nedreptății, subliniat de prezența marcantă a unor roluri dobândite specifice, precum „traumatizat“ sau „victimă/marginalizat“.

Dincolo de toate aceste diferențe globale, dacă avansăm lectura comparativă în cadrul fiecărei categorii atribuționale, putem urmări în detaliu, pe de o parte, care sunt attributele specifice prezente în număr mare în definirea de sine, iar pe de altă parte, în jurul căror trăsături identitare particulare se înregistrează discrepanțe majore între imaginarul identitar personal și imaginarul identitar național. Să urmărim, așadar, în *figurile nr. 1, 2, 3, 4, 5* din *Anexa nr. 10*, corelate cu *tabelul nr. 1 din Anexa nr. 9*, registrele categoriale supraordonate caracterizate prin attribute polare și prezența — prin intermediul indicelui de pregnanță — a atributelor specifice în cadrul lor pentru ES și NRS. În vederea înlesnirii lecturii acestor reprezentări grafice, am notat denumirea atributului doar pentru trăsăturile ce au un indice de pregnanță mai ridicat $i_p > 5$, după cum, convențional, am formulat attributele în forma lor de singular, atunci când evocările sunt mai numeroase în cadrul testului ES, și în forma lor de plural, atunci când sunt mai frecvent amintite în cadrul testului NRS.

Se reconfirmă și pe această cale, pe de o parte, *nevoia unei identități personale pozitive*, caracterizată prin calități precum „prietenos“, „vesel“, „ambitios“, „conștiincios“, „sensibil“, „inteligent“ (toate cu $i_p > 10$), și, pe de altă parte, înclinația către o *definiție identitară colectivă apreciativă*, pliată pe tiparele stereotipului etnic, care reunește trăsături precum „ospitalitatea“ (cu cel mai ridicat indice de pregnanță, $i_p = 24,41$), dar și caracterul „prietenos“, „creativitatea“ și „inteligenta“ (toate cu $i_p > 10$) grupului de referință („românii“), subliniind încă o dată persistența reprezentărilor sociale privitoare la identitatea națională (Chelcea *et al.*, 1998, p. 278).

Toate aceste prelucrări statistice, comparații și evaluări ne îndreptățesc să afirmăm că există diferențe semnificative între modul de articulare al imaginariului identitar personal și al imaginariului identitar național, *confirmându-se, astfel, ipoteza nr. 3 (I₃)*.

Înainte de a analiza următorul teritoriu ipotetic, să ne îndreptăm atenția asupra unei surse de informații utile furnizate de o asemenea tehnică de cercetare. Astfel, putem ilustra o altă dominantă a abordării teoretice din prima parte a lucrării noastre — natura construită social a identității etnice — prin urmărirea modului de completare a testului NRS pentru subiecții de altă etnie declarată decât cea română. Cum numărul celor care în debutul chestionarului au optat pentru o altă etnie decât cea majoritară este important (54, adică 14,75% din

subiecții chestionați), un indicator însemnat al asumării „românității” ca o identitate inclusivă ($i_{includerii}$), judecată în termeni de „noi”, îl constituie raportul dintre numărul celor care au decis să completeze testul „Noi, românii, suntem...” deși nu sunt români (n_c) și numărul total al celor de altă etnie decît etnia majoritar românească (n_t).

$$i_{includerii} = n_c / n_t .$$

Se observă că acest indicator ($i_{includerii} = 0,927$) este foarte aproape de unitate, căci din întregul eșantion doar 3 subiecți (doi maghiari și un german) au lăsat necompletat testul NRS, deși s-a precizat de către operatorul de sală că rămîne la libera alegere a subiecților modul de răspuns și, mai ales, completarea în sine. Se subliniază pe această cale că identitatea etnică este în mult mai mică măsură un dat natural, ce ține de o biologie a socialului, cît o entitate reconstruită neconținut prin negocierea cu „celălalt” semnificativ în cadrul destinului comunitar al subiectului (Barth, 1995).

Chiar dacă putem califica prezența „celuilalt etnic” drept o *alteritate inclusivă*, ar fi interesant de urmărit cum se articulează „imaginea românilor” în privirea „celuilalt diferit etnic”: este imaginea astfel creată considerabil diferită de cea pe care românii înșiși și-o elaborează? Rezultatele evaluării imaginare a „românilor” de către cei care sunt de altă etnie și care au completat testul NRS sunt prezentate în *tabelul nr. 6*.

Tabelul nr. 6 Imaginea „românilor” realizată prin testul NRS de subeșantionul neromânesc

Nr. crt.	Categorica supraordonată din testul WAY	Atribute polare		Atribute independente	Frecvența de apariție totală
		Atribute pozitive	Atribute negative		
1	Atribute interpersonale	102	61	-	163
2	Trăsături identitare prescrise	-	-	12	12
3	Interese, preferințe, aspirații	-	-	17	17
4	Afirmații generale, metafore identitare ambigue	-	-	25	25
5	Autodeterminare, voluntarism	49	40	-	89
6	Convingeri și credințe internalizate	-	-	37	37
7	Trăsături de personalitate relativ independente de „celălalt”	63	38	-	101
8	Calificări identitare provenite din diferențieri sociale	70	69	26	165
	Total	284	208	117	609

Dacă se parcurg în paralel aceste rezultate cu cele din *tabelul nr. 4*, se observă că numărul total de evocări atribuționale este foarte asemănător cu modul de construire a identității românești, în termeni de „calități și defecte”, realizat de „români”. Astfel, cele 609 de mențiuni ale unor trăsături specifice propuse de către „neromâni” corespund celor 4053 de mențiuni din eșantionul global, raportul 609/4053 constituind exact 15,03% din totalul evocărilor atribuționale, pro-

cent ce se suprapune aproape deplin peste ponderea subeșantionului în cadrul eșantionului global (14,75%). Totodată, dacă separăm eșantionul total în două subeșantioane (cel al „românilor“ și cel al „neromânilor“), apoi inventariem numărul mediu de atribute folosit de subiecți la testul NRS pe fiecare din cele opt registre în parte și realizăm o comparație între medii, vom observa că nu se înregistrează nici o diferență statistic semnificativă între cele două subeșantioane, ceea ce consolidează concluzia potrivit căreia imaginarul identitar național se caracterizează prin aceleași note specifice, fie că este realizat de românii înșiși sau de către partenerii lor de alte etnii, care alcătuiesc o alteritate inclusivă.

În încheierea discutării rezultatelor din zona tematică a testelor ES și NRS am dori să acordăm o atenție suplimentară unui registru aparte, calificat convențional drept precumpănitor neinformativ, și anume registrul al patrulea, asociat aspectelor existențiale sau afirmațiilor generale, dar și metaforelor identitare ambigue. Deși trăsăturile identitare cu caracter supraordonat sau tautologic (de genul „om“, „persoană“, „personalitate“, „ființă umană“) sunt destul de numeroase, cu un indice $i_p = 6,83\%$ (ES), respectiv $i_p = 7,38\%$ (NRS), mult mai interesante și mai grăitoare se arată a fi metaforele discursive, care deși sunt vagi, iar pe alocuri ocultează sensul limpede al formulărilor, aduc în jocul conversațional cu cercetătorul o informație concentrată foarte prețioasă, plină de ingenuitate. Calificări de genul „Eu sunt...“ un... „ambasador al cerului“ sau „centrul pământului“ devin un fel de sinteze identitare personale, după cum unele exprimări din testul identității colective, precum „Noi, românii, suntem...“ „ca o minge de fotbal“ sau „călcați în picioare“ se transformă în metafore nucleu ce evocă marginalizarea simbolică nedreaptă pe care o resimțim. Nu de puține ori apar expresii de o mare densitate semantică și afectivă, precum memorabila formulare „Noi, românii, suntem... *nenăscuți*“, subliniind potențialitățile remarcabile pe care într-o istorie mai generoasă le-am putea activa, devenind uneori mai grăitoare decât o întreagă colecție de afirmații identitare cumulate. Iată de ce o simplă statistică descriptivă care înregistrează frecvențele de apariție a atributelor selectate trebuie mereu combinată cu o lectură interpretativă proaspătă, ce poate comunica o doză consistentă de adevăr despre „ceea ce suntem“, fără de care imaginea identitară dezvăluită nu poate fi decât sărăcită de sensul viu al autenticității.

Ultima zonă tematică a chestionarului este focalizată asupra testului multi-identitar (TMI). Ne-a interesat să urmărim cum anume se ierarhizează diferitele tipuri de identități sociale posibile și care dintre acestea au un grad de relevanță sporit pentru subiecții investigați. Am pornit în studiul nostru de la sugestiile oferite de o cercetare precedentă realizată pe un eșantion studentesc (Chelcea, 1994, pp. 300–301), care sublinia că studenții români se identifică, din punct de vedere cultural, în primul rând cu România, în al doilea rând cu calitatea lor de europeni, apoi cu cea de „locuitori ai lumii“ și în mult mai mică măsură cu calitatea de „cetățeni balcanici“.

Plecînd de la aceste tendințe constatate am construit ipoteza nr. 4 (I_4), adaugînd o serie de identități suplimentare cu care subiecții se pot identifica, adoptînd o viziune identitară cumulativă, simbolic concentrică. Astfel, cum toți integrăm într-un sine unitar mai multe identități (Baumeister, 1998), am pornit în definirea de sine de la identitatea proxim rezidențială (cartierul, zona, districtul din localitatea în care locuim), apoi cea locală (conferită de localitatea de rezidență), identitatea regională (asociată regiunii istorice din interiorul României cu care se identifică subiecții), identitatea națională (conferită de etnia asumată), identitatea regional-europeană (central-europeană sau sud-est europeană, evitînd formularea implicit peiorativă „balcanică“), cea europeană și am sfîrșit cu cea globală, de „locuitor al lumii“. La fel ca și în celelalte două registre tematice ale chestionarului, am optat precumpănitor pentru formulări libere ale subiecților în locul variantei *check-list*, considerînd că în acest mod putem surprinde mai adecvat articularea identităților multiple, fără să impunem alegeri identitare.

Rugați să ierarhizeze din punctul de vedere al relevanței pentru sine aceste identități plurale, participanții la cercetarea noastră au clasificat însemnătatea pentru sine a identităților evocate mai sus, începînd de la 1, calificată ca fiind cea mai importantă, înspre ranguri din ce în ce mai modeste din punctul de vedere al relevanței. Deliberat nu am impus realizarea unui „clasament“ dinspre „1, cea mai importantă“ înspre „8, cea mai puțin importantă“, pentru că am dorit să le lăsăm subiecților libertatea de a alege doar identitățile semnificative pentru ei și, pornind de la acestea, să efectueze, mai apoi, ierarhizarea proprie, anticipînd că din setul identitar propus vor fi identități considerate ca nerelevante pentru sine, așa cum am precizat în ipoteza nr. 5 (I_5).

După cum reiese și din *Anexa nr. 7*, identitățile apreciate nerelevante au fost cotate convențional cu 1, iar cele mai relevante astfel: locul 1 în ierarhie cu 9, locul 2 cu 8 ș.a.m.d. În final, s-au realizat mediile scorurilor obținute de fiecare identificare identitară, iar rezultatele acestor prelucrări sunt prezentate în *figura nr. 8*.

Ceea ce se poate pune în evidență dintru-început este victoria simbolică a „identității etnice“ (de genul „român“), care este cea mai pregnant evocată ca fiind importantă în definirea de sine, urmată de identitatea regională (precum „bănățean“), la foarte mică distanță de cea locală (precum „timișorean“), dar și de identitățile înglobante, de tipul „locuitor al lumii“ și „european“. Pe această cale, *ipoteza a patra (I_4)*, care afirmă că identificarea în termeni de etnie este cea mai influentă în cadrul grupului studențesc investigat, în dauna celorlalte identități sociale, *este confirmată*.

Registrul valoric al mediilor de evaluare ne indică, totodată, că cel puțin cele cinci identități sociale evocate mai sus sunt relevante în definirea de sine, aflîndu-se între nivelul 5,74 (corespunzînd unei medii a locului 4 în ierarhie) și 7,76 (echivalent unei clasări în medie pe locul 2). O identitate, cea proxim rezidențială, se dovedește a fi parțial relevantă (echivalentă cu o medie a clasării pe locul 6),

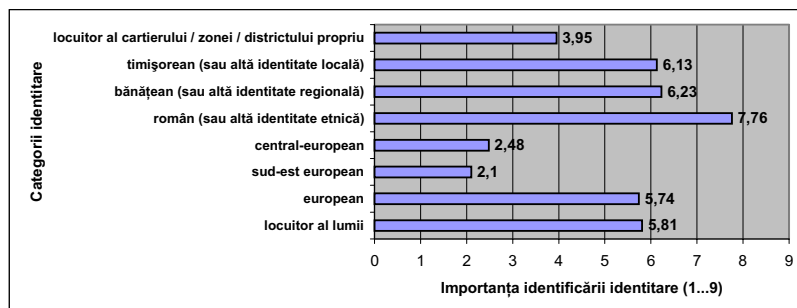

Figura nr. 8 Identificarea identitară a subiecților

iar două identități se arată a fi complet irelevante: cea sud-est europeană și cea central-europeană (ambele situate în jurul ultimului rang simbolic al acestui clasament *sui-generis*). Un asemenea rezultat este previzibil în prima sa parte și poate fi explicat, într-un registru ipotetic, prin integrarea, în urma conflictelor din zonă, a unui stigmat imaginar balcanic asociat ideii de Europă de sud-est, dar pare surprinzător în ceea ce privește calificarea ca nerelevantă a identității de „central-european“ chiar în zona Banatului, în pofida lansării în regiune a unei dezbateri animate în sfera publică care a valorificat conceptul de central-europeitate (Babeți, Ungureanu, 1997). Nu putem decât să constatăm că, în pofida eforturilor inițiatorilor acestei dezbateri, chiar publicul tânăr educat — eșantionul fiind format din studenți de la toate universitățile timișorene — a rămas impenetrabil la asumarea unei asemenea noi ancore identitare. Așadar, cercetarea noastră dovedește că în stratul generațional investigat există deopotrivă o serie de identități sociale relevante, dar și unele identități sociale nerelevante în definirea identitară a subiecților, *confirmându-se, astfel, ipoteza nr. 5 (I₅)*.

Merită semnalat că tendința descrisă mai sus se regăsește și în cercetările derulate la sfârșitul anilor '90 în mai multe țări europene, care puneau în evidență opțiunea „majorității central și est-europenilor pentru identități multiple și diversificate“ (Rose, Mishler, Haerpfer, 1998, p. 22), în care identitatea națională era cea dintâi aleasă din punctul de vedere al importanței pentru sine, dar în care ponderea identităților numite parohiale (locală și regională) se arată a fi mai însemnată în Europa răsăriteană decât în țările occidentale. Rezultatele sondajului organizat sub egida *New Democracies Barometer (NED)* sunt înfățișate în *tabelul nr. 7*.

Se remarcă prezența mai influentă în eșantionul românesc a identităților parohiale în dauna celei naționale, fapt atestat și de o cercetare coordonată recent de Centrul de Sociologie Urbană și Regională (CURS)¹, ale cărei rezultate pentru regiunea Banatului sunt prezentate în *tabelul nr. 8*.

¹ Datele au fost extrase din conținutul site-ului www.curs.ro/news.htm

Tabelul nr. 7 Identificarea identitară multiplă a românilor și a est-europenilor, în funcție de prima alegere (*apud* Rose, Mishler, Haerpfer, 1998)

Nr. crt.	Tip de identitate socială	România	Media NED 1998 pentru țările din Europa de sud-est
1	Identitate națională	27%	39%
2	Identitate locală	42%	32%
3	Identitate regională	14%	8%
4	Identitate europeană	8%	8%

Tabelul nr. 8 Identificarea identitară multiplă a bănățenilor în funcție de prima alegere (CURS 2000)

Nr. crt.	Tip de identitate	Banat
1	Vecinătate	48,9%
2	Regiune	14,9%
3	Țară	29,8%
4	Europa	4,3%
5	Nu știu, non-răspunsuri	2,1%

Formularea specifică a întrebării: „De care dintre următoarele teritorii vă simțiți mai apropiat sufletește (subl.ns)?“, ce viza și o opțiune afectivă, nu doar cognitivă, precum și impunerea unei singure alegeri a determinat o astfel de distribuție a răspunsurilor. Considerăm, așadar, că aparentul parohialism al românilor, apreciat de inițiatorii cercetării pan-europene ca un indicator de premodernitate (Rose, Mishler, Haerpfer, 1998, p. 23), trebuie reconsiderat, căci imediat ce se solicită subiecților să aleagă între identități multiple ne-exclusive — așa cum se derulează clarificările interogative din cercetarea noastră —, aceștia decid înspre o sinteză identitară inclusivă, în care deschiderile față de identitățile sociale de apartenență puternic supraordonate (precum „locuitor al lumii“ sau „european“, și cu atât mai mult „român“) devin prevalente în dauna celor proxim-rezidențiale.

De altfel, când se abandonează conținutul itemului cu conotații afective, chiar dacă se menține solicitarea unei singure opțiuni, se poate obține o inversare semnificativă a identificărilor, subiecții alegând prioritar identitatea națională, așa cum reiese din studiul recent realizat pe un eșantion național reprezentativ de către I. Culic, I. Horvath și C. Raț (2000). În această investigație psihosociologică 71,1% dintre subiecții de etnie română, când erau solicitați să completeze formularea: „În primul rând mă consider...“, decideau în favoarea identității naționale, așa cum reiese din *tabelul nr. 9*.

Tabelul nr. 9 Auto-identificarea identitară la români (*apud* Culic, Horvath, Raț, 2000, p. 337)

„În primul rând mă consider...”		
Nr. crt.	Categoria identitară	Ponderea din eșantion (%)
1	Român	71,1
2	Tip regional (ardelean, muntean, moldovean, bănățean et c)	24
3	Est-european	0,6
4	Balcanic	0,2
5	European	1,4
6	Altceva	2,3

Desigur, limitele eșantionării din studiul nostru, precum și natura parțial diferită a conținutului itemului privitor la identitățile multiple față de studiul CURS ne îndeamnă la exprimarea unor concluzii însoțite de precauțiile de rigoare, dar, pornind și de la rezultatele cercetării discutate anterior și construind o potențială ipoteză de lucru, anticipăm că un sondaj viitor, pe un eșantion reprezentativ la nivel național, care ar relua întocmai conținutul itemului din TMI, ar dezvălui aceeași deschidere a „românului“ față de identitățile sociale supraordonate, și nicidecum un parohialism autarhic.

O ultimă resursă de cunoaștere importantă oferită de acest teritoriu al cercetării se datorează analizei traseului discursiv identitar privitor la identitatea națională și identitatea regională. Așa cum am subliniat de la începutul discuției asupra TMI, am urmărit cum anume se califică pe ei înșiși subiecții ce își declară în debutul chestionarului o anumită identitate pornind de la o listă posibilă de identități sociale precizate, și sfârșesc prin a-și redefini identitatea etnică prin intermediul unor formulări libere. Cu alte cuvinte, există o suprapunere între definiția identitară prin tehnica *check-list* și cea a exprimărilor libere? Răspunsul este în bună măsură negativ. Astfel, deși se autoîncadrează formal într-o categorie etnică și regională anume, subiecții înclină, în multe rânduri, mai ales după ce au parcurs tot traseul autobiografic personal și colectiv prin testele ES și NRS, să se autodefinească prin intermediul unor *identități mixte*. De exemplu, când își precizează identitatea regională, unii dintre ei se declară: „moldoveano-ardelean“ ori „bănățeano-oltean“, sau, ca în chestionarul U.P.22, în care se produce cea mai stufoasă clasificare identitară: „bănățean, în mine, ardelean prin mine și regățeano-turcit peste mine“. O tendință asemănătoare poate fi înregistrată și în cazul autocalificărilor etnice, în care apar formule de genul „româno-maghiar“ sau „sârbo-român“, în total înregistrându-se 17 (4,64%) identități mixte etnice și 41 (11,20%) identități mixte regionale. În *tabelele nr. 10 și 11* am prezentat frecvențele de apariție ale tuturor identităților asumate de subiecți în cadrul TMI.

Parcurgând aceste rezultate, se poate observa că 41 de subiecți, care se declaraseră inițial cu o rezidență regională „bănățeană“, 3 „olteni“, un „muntean“, 3 „moldoveni“, precum și un „dobrogean“, renunță la încadrarea identitară regională

Tabelul nr. 10 Calificări identitare proprii din punct de vedere regional

Identitatea regională declarată în cadrul TMI	Numărul subiecților	Procentul subiecților (%)
Bănățean	132	36,07
Ardelean	91	24,83
Oltean	76	20,77
Muntean	12	3,28
Moldovean	8	2,19
Alta (specifică, singulară)	6	1,64
Mixtă	41	11,20
Total	366	100,00

Tabelul nr. 11 Calificări identitare proprii din punct de vedere etnic

Etnia declarată în cadrul TMI	Numărul subiecților	Procentul subiecților (%)
Român	302	82,51
Maghiar	32	8,74
German	7	1,91
Sîrb	7	1,91
Evreu	1	0,27
Mixtă	17	4,64
Total	366	100,00

lă prealabilă și optează pentru o categorie identitară mixtă. Totodată, apar 8 „noi“ „ardeleni“ în evaluarea finală din TMI, ceea ce sugerează că unii subiecți au apreciat că simpla rezidență regională nu se transferă în calitatea de actor regional specific. Altfel spus, deși 173 de subiecți consideră în debutul chestionarului că, locuind sau doar studiind în regiunea Banatului, pot fi calificați drept „bănățeni“, atunci când își clarifică identitatea regională, 41 dintre ei optează fie pentru identități mixte, fie pentru alte identități regionale. Deci nu simpla rezidență conferă calitatea de „bănățean“ sau „ardelean“, ci mai degrabă o moștenire simbolică, reunită într-un ansamblu de valori, comportamente și atitudini — vizibil în testul ES —, așadar, ceva construit și negociat social în interacțiunea nemijlocită cu „celălalt“. Aceeași tendință se regăsește și în cadrul etniilor, în care toate identitățile etnice, dar îndeosebi cea „germană“ (care aproape se înjumătățește numeric) își pierde o parte dintre aderenții inițiali în favoarea unor identități mixte. Rezultatele pot fi explicate prin ceea ce am putea numi *un fenomen de contaminare simbolică* dinspre *ceea ce sunt* subiecții în plan regional (de exemplu, un „bănățeano-oltean“) sau etnic („sîrbo-român“) — teritoriu investigat la finalul chestionarului — înspre *ceea ce și-ar dori să devină* — teritoriu urmărit în debutul probei psihosociologice. Astfel, participanții la cercetare se îndreaptă către o identitate receptată ca pozitivă a grupului de referință (Lemaine, 1979; Lorenzi-Cioldi, Doise, 1997), privit ca grup cu un status de prestigiu superior (de genul „bănățean“ sau „ardelean“, în versiunea regională, sau „german“ ori „român“, în versiunea etnică).

Prin urmare, această cercetare, care reunește date de factură calitativă și cantitativă în toate cele trei registre metodologice propuse (ES, NRS, TMI), consolidează aplicativ perspectiva teoretică care sublinia natura preponderent *construită social și cultural* pe o cale *interacționistă* a identităților sociale asumate de către subiecți.

5.4. Concluzii

Propunîndu-și să urmărească conținutul și dinamica imaginarii identitar bănățean pe un alt strat generațional decît în primul stadiu al proiectului, chestionarul pe care l-am aplicat pe un eșantion reprezentativ de studenți din unități-

le de învățământ superior din Timișoara a reconfirmat teoria identității sociale, evidențiind strategiile argumentative de definire de sine într-o lumină favorabilă, în cadrul grupului de apartenență, imaginile autoreferențiale fiind puternic pozitive. Cercetarea noastră a descris, totodată, mecanismele de articulare ale imaginarului identitar personal și național, și a identificat prezența unor diferențieri semnificative, în funcție de opt categorii atribuționale supraordonate, între modul de structurare al imaginii de sine individuale și colective. Investigând conținutul imaginarului identitar național am surprins numeroase zone de convergență cu autostereotipul etnic românesc, așa cum s-a conturat acesta în cercetări precedente, ceea ce întărește argumentul conform căruia liniile forță ale portretului identitar național se situează în registrul duratei lungi istorice, cunoscând o inerție considerabilă. În consecință, imaginea de sine a românilor își revendică un loc central în cadrul imaginarului social românesc în modernitate. O asemenea centralitate simbolică este susținută și de plasarea identității naționale pe primul rang al categoriilor identitare cu care subiecții se identifică, înaintea celorlalte identități sociale, precum cele regionale, locale, proxim-rezidențiale, dar și a celor supraordonate celei naționale, precum cele europene sau globale, de „locuitor al lumii“. Rezultatele studiului în care ne-am angajat probează, în egală măsură, și existența unor identități sociale nerelevante în definirea de sine, asumate cu rezerve de către participanții la cercetare, precum cea „sud-est europeană“ sau „central-europeană“. Așadar, în pofida evocării frecvente în anii din urmă, deopotrivă în plan editorial, dar și în cadrul unor dezbateri publice, îndeosebi în partea de vest a țării, a ideii de „central-europenitate“ ca posibil nucleu pentru o redefinire identitară națională, o astfel de categorie identitară este nesemnificativă chiar și pentru segmentul social tânăr și educat, cum este cel reprezentat de studenții timișoreni. Pe mai departe, ni se sugerează că identitatea națională se arată a fi ancora simbolică cea mai consistentă în căutarea reperelor pentru o definire de sine a actorilor sociali ce compun societatea românească contemporană.